

Förord

Frankrikes president Jacques Chirac har överraskande utlyst parlamentsval till i slutet av maj. Spekulationerna om orsaken är många. Här avser vi dock att inför valet ta temperaturen på den franska nationen. Hur ser läget ut i ekonomin och vilket samhällsklimat råder?

Jacob Arfwedson, verksam vid Institut Euro 92 i Paris, tecknar ett skarpt porträtt med hjälp av intervjuer och citat av framstående samhällsdebattörer samt med färgstarka, och skrämmande, exempel.

Frankrike mår inte bra. Står nationen rent av på tröskeln till en ny politisk revolution?

Stockholm i maj 1997

Dick Erixon

Redaktör för rapportserien

Innehåll

LÄGET I FRANKRIKE.....	3
<i>Nära ekonomisk bankrutt.....</i>	3
<i>Moralisk kris.....</i>	4
<i>Saknar politisk styrfart.....</i>	4
50 ÅR AV DIRIGISM – EN FRANSK «TREDJE VÄG».....	5
<i>Den franska modellen?.....</i>	7
<i>SNCF – på räls mot katastrofen.....</i>	7
<i>Crédit Lyonnais – Débit Parisien?.....</i>	9
<i>«Ekonomin gör man vad man vill med».....</i>	11
<i>Marknadsekonomi okänt.....</i>	12
FRANSK BYRÅKRATI.....	13
<i>ENA och enarkin.....</i>	15
KRISEN ÄR INTELLEKTUELL OCH IDEOLOGISK.....	17
<i>Jean-François Revel: Den ineffektiva absolutismen.....</i>	19
<i>Jean-Paul Pigasse: Revolutionen kommer.....</i>	21
<i>Jag vet inte vart vi ska, men nu kör vi!.....</i>	23
SLUTORD.....	24
<i>Fransmännen rädda och betryckta.....</i>	25

Läget i Frankrike

Redan vid 5-tiden på morgonen började det. Från vårt fönster på sjunde våningen kunde vi betrakta bilköerna som långsamt rullade mot Montparnasse: förorternas folk färdades samvetsgrant mot sina arbetsplatser, per bil eller med privata bussar. Eller till fots. Själv promenerade jag några kilometer per dag för att någonstans på vägen få lift med någon hjälpsam medborgare.

Detta var i december 1995 då Paris och större delen av Frankrike under närmare en månad var paralyserat av storstrejken inom den offentliga sektorn. När man lyckats ta sig hem efter arbetsdagens slut, i bästa fall vid niotiden på kvällen, kunde man slå på TV:n för att konstatera att fransmännen, enligt de statliga kanalernas förtjusta reportrar, tyckte att strejken var fullständigt legitim, samt att den hade tvingat de i vanliga fall så tjuriga parisarna att äntligen tala med varandra i bilköerna.

Sant är att strejken diskuterades ingående av dem som drabbades. Men de som jag talade med hörde åtminstone inte till de «solidariska». De hade svårt att inse det samhällsekonomiska värdet av att miljoner människor under flera veckor tvingades ägna flera timmar åt att ta sig till och från arbetsplatsen, eller att hundratals företag gick i konkurs för att tillfredsställa en minoritet offentliganställdas lust att demonstrera sin maktposition.

Få var nog de som instämde med den entusiastiske yrkesdemonstranten som i TV deklarerade: «Det är fantastiskt med revolution, jag vet inte varför vi protesterar, men det gör vi.»

En liknande situation uppstod ett år senare i november 1996 då lastbilschaufförer över hela landet bestämde sig för att blockera vägnätet. En socialistisk regering med Pierre Bérégovoy som premiärminister, i samma knipa 1992, beslutade snabbt att skicka in militär för att visa att statsmakten inte givit upp sin skyldighet att upprätthålla den rörelsefrihet som konstitutionen garanterar.

En högerregering under Alain Juppé vågade inte göra likadant, utan valde i stället att kapitulera inför stråtrövarfasoner genom att gå med på chaufförernas krav på pension vid 55 års ålder.

Nära ekonomisk bankrutt

Detta är Frankrike i slutet av tjugonde århundradet, efter drygt 20 år av socialism under presidenterna Giscard d'Estaing och Mitterrand,

samt i runda tal 30 år av mer subversiv «dirigisme» i gaullistisk regi. I det som följer vill jag försöka beskriva de förlopp som lett Frankrike till ekonomisk, politisk och moralisk bankrutt.

Frankrikes problem är i huvudsak identiska med Sveriges. Regeringens uppgift borde vara att bryta upp de offentliga monopol som grundlades eller cementerades efter krigsslutet, och som hotar att bryta samman inom kort. Dess problem är att handskas med de intressegrupper (fackföreningar, offentliganställda, privata företag med subventioner, etc) som har sin utkomst i monopolens fortbestående.

Moralisk kris

Krisen är politisk, ekonomisk och moralisk. Den är också mer djupgående än i de flesta jämförbara länder därför att det politiska systemet hårdnackat motsätter sig förändringar. Den ekonomiska krisen, som i huvudsak är densamma som i övriga europeiska länder, förstärks av den protektionistiska traditionen och en djupt rotad misstänksamhet mot marknadsekonomi och företagsamhet.

Den moraliska krisen underhålls av att Frankrikes roll internationellt alltmer kommer på undantag: det är inte längre, som under det kalla kriget, prestigefyllt att i FN åtnjuta stöd av diverse kriminella afrikanska statschefer, och detta stöd blir bara dyrare och dyrare för skattebetalarna.¹

Saknar politisk styrfart

Politiskt råder regression och vilshenhet. Korrupktion och politikerförakt dominerar nyhetsrapportering och statsvetenskaplig analys. Paradoxalt nog inträffar detta vid en tidpunkt då gaullismen åter är vid rodret, och är starkare än någonsin vid en ytlig betraktelse. Den sittande regeringen har ett parlamentariskt stöd utan motsvarighet under Femte republiken och kontrollerar dessutom flertalet regionstyrelser, departement och kommuner. Det är alltså inte makt och styrmedel som saknas. Däremot styrfart.

Den moraliska krisen är betydligt allvarligare. Aldrig har i opinionsmätarminne pessimismen varit så utbredd, vare sig det

---

¹ De f d franska kolonierna i Afrika subventioneras med ca 52 miljarder franc per år från Frankrike, varav 6 miljarder till den algeriska regimen. Hjälp för att betala tillbaka lån från Frankrike uppgick 1996 till 3,5 miljarder franc (*Les Quatre Vérités*, dec 1996).

gäller företagen eller medborgaren i gemen. Vad har hänt och vad kommer att hända? Låt oss börja med en kort tillbakablick.

50 år av dirigism – en fransk «tredje väg»

Liksom en studie av svensk socialdemokrati bör nämna planushållningsdebatten på fyrtioalet, kan det var lämpligt att beröra den omfattande socialisering som bedrevs i konsensus i Frankrike från 1945.

I maj 1995, när Jacques Chirac just valts till Femte republikens femte president, var det många 50-årsminnen som skulle firas. General de Gaulle kastade sin slagskugga över festaktiviteterna som högtidlighöll Paris befrielse, landstigningen i Normandie och krigsslutet. Man skulle ha kunnat citera de Gaulle för en hel del annat också, men då hade det nog inte blivit lika många tal och kransar.

1945 innebar inte bara fred; det gav också startskottet till den franska planhushållningsmodellen. Slutet av 1990-talet borde ha givit upphov till en mängd 50-årskalor:

- förstatligande av kolindustrin (1944), biltillverkaren Renault (1945), socialförsäkringarna (1945), flera affärsbanker, bl a Crédit Lyonnais (1945), el och gasproduktionen EDF-GDF (1946), försäkringsbolagen (1946) samt Air France (1948);
- Commissariat du Plan, d v s Frankrikes eget lilla Gosplan som i november 1996 firade 50 år av «indikativ planering», under många år en modell för andra länder, bl a Sydkorea.
- 1945 instiftades statens nyhetsmonopol (TV, nyhetsbyrå AFP och tidningsdistributionen).

Nu var inte förstatliganden ett specifikt gaullistiskt påfund, eftersom gaullism innebär att man tager vad man haver och sedan får man se hur det blir. Det fanns en generell efterfrågan på nationaliseringar och statliga ingripanden i största allmänhet. Så var t ex två av tre fransmän 1945 positiva till att förstatliga bankerna, gruvindustrin och gasverket. De Gaulle förklarade sin ståndpunkt inför nationalförsamlingen i mars 1945²:

Vi anser att det är statens uppgift att själv förvalta energikällorna. [...] Det är staten som bör handha kreditväsendet för att kunna styra

---

² Les premiers faux pas de l'économie mixte, *L'Esprit Libre*, okt 1995.

nationens sparande i riktning mot de omfattande investeringar som en sådan utveckling kräver, och att förhindra att enskilda ekonomiska intressen motsätter sig allmänintresset.

Särskilt intressant är detta citat med hänsyn till Frankrikes ständiga komplex inför Tyskland. De två länder som sedan 50 år har ambitionen att verka som motor för det europeiska samarbetet brottas bägge med ekonomiska svårigheter. Men återuppbyggnaden efter kriget följde diametralt motsatta riktlinjer i de båda länderna, och skillnaden i ekonomisk politik kan klart skönjas även i dag.

Medan Frankrike ägnar sig åt att hylla Colberts minne genom att hålla diverse industrier under armarna talar tyska kristdemokrater om behovet av ökad konkurrens inom den offentliga sektorn. För 50 år sedan liksom i dag. När Västtyskland började resa sig ur ruinerna 1945 berodde det inte på Marshall-hjälpen, utan hade sin grund dels i en solid valutareform, dels i en marknadsvänlig ekonomisk politik som belönade arbete, sparande och individuellt ansvar och företagsamhet. I Förbundsrepubliken Tyskland avskaffades priskontrollen 1948, i Frankrike fick man vänta till 1986.

Den franska industripolitiken skulle förtjäna en uppsats i sig då den vida överträffar allt vad svenska politiker har hittat på under årens lopp. Det skulle här föra för långt att ge en detaljerad beskrivning av den groteska resursförstöring som den franska staten har gjort sig skyldig till, men en kortfattad aktualiserad resultaträkning må tjäna som ögonblicksbild av de franska danaidernas säll.

Den franska statsskulden uppgår f n till ca 3 500 miljarder franc (58 procent av BNP). Men i detta saldo ingår inte räkningen för statens äventyr i industrins underbara värld. Till detta skall läggas underskott i följande statliga affärsverk och företag :

	<i>miljarder franc</i>
EDF (electricitet)	-176
SNCF (järnvägar)	-171
France Telecom	-106
Postverket	-36
Air France	-35

Dessa siffror härrör från slutet av 1995. Man kan utan blygsel anta att de har förvärrats ett år senare. Men detta utgör endast toppen av isberget. Man skulle behöva lägga till underskotten i pensions- och

socialförsäkringssystemen, samt alla de industriföretag, banker och försäkringsbolag som fortfarande åtnjuter ansevärda bidrag från det offentliga.

Som exempel kan också nämnas dataföretaget Bull vars privatisering renderar skattebetalarna en räkning på 50 miljarder franc, affärsbanken Crédit Lyonnais 130 miljarder.³ Och så vidare.

Den franska modellen?

Låt oss kort studera vad som händer när Saint-Simon, social ingenjörskonst och facklig korporatism samverkar. Jag har valt att beskriva franska SJ, Société Nationale des Chemins de Fer (SNCF), samt affärsbanken Crédit Lyonnais.

SNCF därför att det är ett klassiskt exempel på ett misskött men haussat monopol; Crédit Lyonnais därför att denna affärsskandal med otaliga politiska förgreningar är ett skolexempel på colbertism i modern tid, och sannolikt den korruptionsaffär som kommer att sysselsätta ekonomiska historiker i många år. Gemensamt för de två är att ingen ansvarig kan utpekas, därför att hela den politiska klassen på ett eller annat sätt är insyltad.

SNCF – på räls mot katastrofen

Louis Gallois, som visat framfötterna bl a som chef för rymd- och luftfartsföretaget Aérospatiale, övertog direktörsstolen på SNCF i början av 1996. Han är den tredje chefen på två år, efter att hans företrädare Jean Bergougnoux tvingats avgå efter storstrejken i december 1995, och Loïc Le Floch-Prigent satts i fängelse för tidigare oegentligheter som chef för oljebolaget Elf-Aquitaine.

Några viktiga siffror: SNCF har 175 000 anställda, personalkostnader (50 miljarder franc) som överstiger företagets omsättning, och kostade skattebetalarna 80 miljarder franc (1996) och har en skuld på 206 miljarder. Som en liten ledtråd kan nämnas att 1996 års kostnader för järnvägen överstiger statens utgifter för högre utbildning och forskning, och motsvarar fyra gånger rättsväsendets budget.

Att ta tåget är dessutom mindre och mindre populärt som transportmedel (mindre än 10% av persontrafiken): mellan 1992 och

---

³ Les vraies origines du malaise français, *L'Esprit Libre*, okt 1995.

1995 tappade SNCF 33 miljoner resenärer. Det är lätt att inse varför då t ex en resa för en familj på fyra personer mellan Paris och Montélimar (900 km) i semestertider kostar 2 500 franc med tåg, och 1 000 franc med bil. Samma problem drabbar förortstrafiken i Parisregionen, trots att alternativet är bilen.

Anledningen är att järnvägsnätet är illa anpassat till moderna behov. Stor-Paris 11 miljoner invånare förflyttar sig inte längre från förorterna in till stadskärnan utan i växande omfattning mellan olika förorter.

I takt med att affärsvärldens metoder blivit mer fashionabla har SNCF också gjort skrottretande försök till modernisering och marknadsanpassning. Ett exempel är förköp av biljetter per telefon som expedieras till kunden per post. SNCFs marknadsavdelning trodde inte på idén och hade uppskattat antalet presumtiva beställningar till 100 om dagen. Så fort tjänsten lanserades var emellertid efterfrågan hög (mellan 750 och 1 000 beställningar om dagen).

Ett privat företag skulle ha anpassat sig till framgången och satsat alla resurser på effektiv försäljning. Så icke SNCF: personalen var så skräckslagen över utsikten av att få mycket att göra att man helt enkelt avbröt experimentet och tvingade generaldirektören att personligen ingripa för att återställa ordningen ...

Liksom i många andra statliga monopol lider SNCF av hypertrofi i ledarskiktet där ingenjörer åtnjuter livstidsanställning och formulerar «strategiska» affärsplaner som tyvärr har liten eller obefintlig förankring i verkligheten. «Hur skall man kunna förvänta sig ansvar i ledningen när cheferna inte bär något resultatansvar?», frågar en anställd. Misslyckade chefer, t ex Jean-Marie Metzler som införde det kostsamma totalfiaskot Sokrates (automatiserad biljettförsäljning) sparkades som chef för persontrafiken, men blev i stället ansvarig för telekommunikationsavdelningen.

Oerhörda felinvesteringar, främst när det gäller den prestigefyllda TGV-utbyggnaden (snabbtåg) har totalt illusoriska affärsprognoser som huvudorsak: linjen Paris-Lille beräknades transportera 18 miljoner passagerare; i verkligheten var de inte fler än 6 miljoner.

SNCFs centrala administration räknar 10 000 anställda, vilket motsvarar 32% tjänstemän, jämfört med i genomsnitt 11% i privata företag. Rådande policy försvaras genom att SNCF aktivt

underblåser facklig korporatism, som exempelvis lamslog Frankrike i december 1995.

3 000 personer sysslar på heltid med att försvara de anställdas förmåner och privilegier, t ex pension vid 50 års ålder, anställningstrygghet och förbud mot att arbeta mer än tre timmar i taget för lokförarna.

Denna privilegiekultur har också återväxten säkrad: var och en som söker anställning vid SNCF har möjlighet att i formuläret i en särskild ruta ange eventuella släktingar som redan arbetar i företaget (oavsett om det gäller tillfällig eller permanent anställning). Graden av släktskap blir sedan en koefficient som gynnar de sökande som redan räknar familjemedlemmar inom SNCF.

Likväl har ansträngningar gjorts för att minska personalstyrkan: för att detta skall gå smärtfritt ersätts bara delvis de som går i pension (7 000 pensionärer mot 3 000 nyanställda 1996). Men det innebär bara att den tidsinställda bomben får ett längre tändningsrör: SNCF räknar i och med detta två pensionärer per anställd (se tidskriften *Capital*, januari 1997).

Reformen slirar: ett förslag innebär att en del av företagets skulder överförs till en ny organisation, Réseau ferré national (RFN), som skall administrera 32 000 kilometer järnväg (varav 20 000 km är förlustbringande). Fackföreningarna CFDT och CGT som representerar 70% av lokförarna, ser dock detta som ett steg mot liberalisering och i slutänden privatisering av SNCF.

CGT:s generalsekreterare har redan deklarerat att regeringen bör avstå från sina planer om den inte vill utsätta sig för nya omfattande strejker. En försiktig bedömning är att Frankrike också i fortsättningen kommer att släpa långt efter Storbritannien och Nederländerna där marknadsanpassningen av järnvägstrafiken är i full gång.

Crédit Lyonnais – Débit Parisien?

Crédit Lyonnais är en ekonomisk-politisk härva som trotsar all beskrivning. Låt mig i alla fall försöka. En siffra säger mer än tusen ord: 120 miljarder franc. Detta belopp motsvarar Crédit Lyonnais samlade förluster och skall finansieras av skattebetalarna senast den

31 december 2014. Det motsvarar 8 000 franc per inkomstskattepliktig löntagare.⁴

En utförlig beskrivning av de paranoida företagsköp och skumma transaktioner som lett fram till dagens bankrutt låter sig inte göras kortfattat. Mer intressant för vår framställning är de problem som dyker upp då staten sätts att sköta det rättbo som dess utflykter i näringslivet åstadkommit. 120 miljarder motsvarar ca 10% av den franska statsbudgeten. Liksom i alla liknande äventyr är slutsumman okänd.

Förre finansministern Edmond Alphandéry deklarerade aningslöst så sent som 1995 att skattebetalarna skulle hållas skadeslösa i privatiseringsoperationen. Efterträdaren Jean Arthuis kontrade med att fakturan skulle landa på «mer än 50 miljarder». Den preliminära resultaträkningen ligger alltså avsevärt högre.

Crédit Lyonnais är sannolikt den mest diversifierade affärsbanken i världen. Listan över hel- och delägda företag täcker det mesta i skapelsen: Metro Goldwyn Mayer (numera avyttrat), tidningar, distribution, byggföretag, textilindustri, parfym, data, underkläder, flygtrafik, förpackningsindustri, golfbanor, fastigheter, boskapsföda, mekaniska verkstäder, telekommunikation, garverier.

I januari 1997 deklarerade finansminister Jean Arthuis att «konkursförvaltaren» Consortium de réalisation, CDR, skulle tilldelas 7,6 miljarder franc från privatiseringsintäkterna. Men EPFR, ett annat statligt organ som finansierar CDR, tvangs 1996 låna flera miljarder för att betala räntor på de lån som det tagit hos Crédit Lyonnais (hänger ni med?), vilket gör att notan rakar i höjden ytterligare.

Tillgångar för mer än 40 miljarder har redan avyttrats (MGM såldes med en förlust på sju miljarder), och 1997 skall ett företagsbestånd värt 30 miljarder realiseras. De mest ruttna äpplena i korgen återstår dock. Dessutom: vad skall man göra med konsortiet CDR som teoretiskt skall upplösas 2014? Är det rimligt att anta att dess anställda har incitament att påskynda privatiseringsarbetet för att fortare förlora sina jobb?

Går det att förklara hur detta finansiella Augiasstall uppstod? Det finns några direkta orsaker till att situationen förvärrats, men ytterst

---

⁴ N B Ungefär vartannat hushåll i Frankrike betalar inkomstskatt.

är Crédit Lyonnais debacle ett exempel på vad som händer när staten först håller en bank under armarna, och sedan skyddar de styrande från följderna av oansvarighet.

- 1) Dels underskattade man från början förlusternas storlek. Två tredjedelar av CDR:s förluster fanns redan när konsortiet bildades. Resten har tillkommit senare p g a att nya underskott kommer i dagen.
- 2) Även om CDR bildades i april 1995 kom verksamheten inte igång förrän i maj 1996, ett år efter Chiracs seger i presidentvalet.
- 3) Politikerna har inte kunnat motstå frestelsen att ingripa i privatiseringarna för att gynna intressen med goda förbindelser till makthavarna. Politiska ingripanden i försäljningen av flygbolaget AOM ledde till att räkningen ökade med 500 miljoner ...
- 4) Inventeringen tog lång tid. Konsultfirman Arthur Andersen var tvungen att göra om sin utredning tre gånger beträffande t ex Crédit Lyonnais fastighetsinnehav.

Den nye ordföranden i Air France, Christian Blanc, klagade för en tid sedan över att politikerna är både part i målet och domare när det gäller de statliga företagen:

Vårt jacobinska och colbertistiska system, som älskar grandiosa deklamationer om statens roll, har under de senaste 15 åren genomfört en fullständigt katastrofal politik. Eller rättare sagt, den har varit oförmögen att driva någon som helst politik.
(*Wall Street Journal* 97-01-03)

Hans problem är lätta att inse med stöd av några enkla siffror. Air Frances resultat har visserligen vänts till vinst efter årtal av gigantiska förluster. Men medan en pilot på Air France kostar 2 000 franc per flygtimme kostar hans konkurrent på t ex Lufthansa hälften; dessutom är antalet flygtimmar lägre hos Air France än hos dess största konkurrenter (se *Les Quatre Vérités*, nr 85).

«*Ekonomin gör man vad man vill med*»

Det deklarerade François Mitterrand upprepade gånger under sin politiska karriär. Hans uppfattning grundades på observation av hur ekonomer ständigt presenterar olika versioner av vad som händer i ekonomin, och vad detta innebär för dem som är satta att styra den, d v s politikerna, alltså han själv.

I viss mån hade han rätt: med utgångspunkt i den franska ekonometrin och den dirigistiska traditionen är det uppenbart att ekonomerna nästan alltid sätts på pottan, eftersom deras modeller och prognoser bygger på ett felslut. Den positivistiska traditionen lär

att människan är att jämställa med råttor eller marsvin som utsätts för experiment av vetenskapsmän i vita rockar.

Eftersom sådana experiment är dömda att misslyckas när det gäller att centralt planera en ekonomi, drog Mitterrand slutsatsen att det i sista hand handlade om politikernas makt. Dessutom hade han skolats i politiken under efterkrigstiden då det räckte med att höja salt- eller tobaksskatten med någon procentenheter om budgetunderskott skulle uppstå. «Fine-tuning» med andra ord.

Denna uppfattning omfattas inte bara av socialister, utan av en majoritet politiker och väljare. Juppé och Chirac verkar ibland desperata när de upptäcker att arbetslösheten ökar eller att skatteintäkterna minskar, trots att de uttryckligen givit order om motsatsen. Politik är att vilja, eller hur?

När socialistpartiet presenterar sitt program inför nästa parlamentsval är det skåpmat satt i mikrovågsugn : arbetstidsförkortning, 300 000 nya jobb inom den offentliga sektorn, lagstiftning för att tvinga företagen att anställa ungdomar, etc ... Om socialisterna lyckas samla en majoritet väljare bakom ett dylikt hopplock av populistiskt nonsens så reflekterar detta bara högerens misslyckande. Högern, liksom vänstern, vill ha kapitalism utan kapitalister, som Ingemar Ståhl har uttryckt det. Det handlar om att äta kakan och skjuta alla bagare.

Marknadsekonomi okänt

Ett av de största mentala hindren för förändring i en liberal riktning är det enkla faktum är att fransmännen i gemen inte vet vad marknadsekonomi är. Marc Blondel, ordförande i Force Ouvrière, uttryckte detta bättre än de flesta nyligen (*Wall Street Journal* 96-12-23). Huvudstriden står mellan anhängare och motståndare till globalisering och öppenhet gentemot omvärlden:

Vad vi hittills har haft är en blandekonomi, en nationaliserad sektor fungerande jäms med den privata sektorn. Oavsett om högern eller vänstern satt vid makten förändrade sig det relativa styrkeförhållandet litet mellan de två. I dag, under trycket från EU som har tagit Storbritannien som modell, och som en följd av globaliseringen, håller marknaden på att få övertaget.

Men Blondel gör samma (avsiktliga?) misstag som många andra: han är övertygad om att regeringen Juppé driver en liberal och marknadsvänlig politik. I verkligheten har regimskiftet 1995 inte

inneburit några avgörande trendbrott jämfört med tidigare regeringars politik. Men det betyder också att det inte är regeringens politik som underkänns, utan liberalismen som doktrin.

Fransk byråkrati

«Den politiska klassen har ont i staten»

Guy Sorman i *Esprit Libre* (okt 1995)

Det var under efterkrigsåren som den offentliga sektorns ideologi formulerades. «Service public à la française» är den specifikt franska form av veeterande civilisation som anses hotad, men som i själva verket är en viktig orsak till Frankrikes aktuella problem. I likhet med andra anti-koncept är «service public» omöjligt att definiera, vilket också medgavs i en nyligen utgiven rapport från en statlig expertgrupp:

Service public är ett sammansatt och omfattande fenomen vars enkelhet omgives av en bedräglig tydlighet. Man kan analysera det genom juridiska begrepp eller i ekonomiska termer utan att någonsin helt uttrycka det: detta skulle innebära att man avlägsnade tvetydigheter som i själva verket utgör stommen av begreppet.⁵

Detta försök till definition hälsades sannolikt med glädje av dem som i första hand drar fördelar av en av Europas största offentliga ekonomier. Att använda tvetydighet för att vinna skärpa måste ses som ett genidrag.

Nytt är att systemets vapendragare har valt att blanda ihop tre olika begrepp: en *offentlig tjänst* kan bara produceras inom den *offentliga sektorn* vars anställda åtnjuter alla de förmåner som *offentlig förvaltning* omfattar.

Offentliga tjänster eller tjänsteproduktion är ursprungligen ett juridiskt begrepp: statens uppgift är att garantera allmänhetens rättigheter gentemot offentligt maktmissbruk.

«Service public» är en juridisk princip och inte en offentlig funktion. Enligt den sk karensprincipen kan inte en offentlig myndighet direkt handha produktion av offentliga tjänster, såvida

---

⁵ *Services publics, question d'avenir*, Commissariat Général du Plan, Editions Odile Jacob, 1995.

man inte först konstaterat att den privata sektorn fallerat på området. Efter andra världskriget slopades dock denna praxis successivt i och med att nationaliseringarna urholkade begreppet.

De offentliga monopolen (el, gas, järnvägar ...) legitimerades på två grunder. Dels gällde det att skydda allmänheten mot övergrepp från «naturliga monopol» (privata företag som producerade allmännyttiga tjänster). Dels handlade det om att «rätta till» dessa företags påstådda oförmåga att rätt utnyttja investeringsmöjligheter under mellankrigstiden. Bl a anklagades de privata järnvägs- och elföretagen för att bedriva onödig och kostsam konkurrens.

Att de anställda i dessa företag sedan kom att ingå i statsapparaten är en följd av de Gaulles nationaliseringsprogram mellan 1945 och 1948. I samma ögonblick som dessa företag förstatligades var man tvungen att ge dess anställda samma förmåner som övriga offentliganställda, framför allt anställningstrygghet. (Det är framför allt den sistnämnda som ligger bakom dagens problem, och som är den främsta fördelen med offentlig tjänst: enligt aktuella opinionsundersökningar skulle över 70% av alla franska föräldrar vilja se sina barn göra karriär inom den offentliga sektorn).⁶

Härtill kommer att man inte kunde frånta dessa kategorier den strejkrätt som fackföreningsrörelsen kämpat sig till bara några år tidigare. Från denna period härrör även fackets och kommunistpartiets de facto privilegium att «kolonisera» vissa statliga företag (framför allt offentliga kommunikationsmedel). De franska kommunisterna stod oerhört starka efter kriget (ca 25 procent av väljarkåren) och kunde i viss mån neutraliseras genom dessa koncessioner, i utbyte mot ett löfte att avstå från väpnad revolution och sabotage.

Denna institutionaliserade privilegiekultur inom den offentliga ekonomin får naturligtvis katastrofala konsekvenser, som t ex i december 1995. SNCF innehar nationellt rekord i antal strejkdagar per år. Dess anställda, liksom de som arbetar för andra statliga nyckelfunktioner, utgör välfärdsstatens frälse, skyddade både inom sitt yrke och från följderna av maktmissbruk. Att de är

---

⁶ Enligt opinionsmätaren Ifop, november 1996.

privilegierade innebär inte att de nödvändigtvis är högavlönade (även om naturaförmånerna ofta är avsevärda).⁷

Däremot, tack vare en styrkeposition utan motsvarighet på den politiska marknaden har de en nästintill obegränsad tillgång till statskassan, genom två kanaler. Dels statsbudgeten som regelbundet täcker underskotten i de statliga företagen. Dels riksgälden (Trésor) som utsträcker deras lånemöjligheter trots desaströsa finanser.

Medborgarna tas sedan som gisslan i strejker som syftar till förhandlingar och avtal vars innehåll de inte har det minsta inflytande över, men som de betalar för. Det riktigt anmärkningsvärda är dock att de fackliga organisationerna lyckats övertyga fransmännen om att försvaret av de egna medlemmarnas förmåner innebär att man försvarar den offentliga sektorn.

Det är svårt att på något annat sätt förklara varför så många fransmän säger sig solidariska med strejker inom kollektivtrafiken som drabbar tredje man, d v s dem själva. I modern tid blir anställning i offentlig tjänst närmast en motsvarighet till medeltidens kloster, en fristad där man undgår samtidigt umbäranden och flyr verklighetens krav.

Privilegierna kallas naturligtvis inte privilegier, utan «förvärvade fördelar» (*acquis sociaux*). Att avskaffa dessa skulle vara entydigt med social nedrustning. Därför var det ett tag premiärminister Juppés uttalade avsikt att inskriva «*service public à la française*» i konstitutionen. Uttrycket att binda ris för egen rygg ter sig onekligen en smula blekt ...

ENA och enarkin

Elitutbildningen i «*Les Grandes Ecoles*» hör också till den specifikt franska traditionen. Hit hör *Ecole Polytechnique*, *Ecole Normale Supérieure*, *Ecole Centrale*, *Ecole des Mines*, för att nämna de ärevärdigaste skolorna. ENA, *Ecole Nationale d'Administration*, är en av de yngsta (grundad 1945) och syftade primärt till att återupprätta statens auktoritet och prestige efter Vichy och ockupationen.

---

⁷ Elverkets anställda åtnjuter gratis eller kraftigt subventionerad elektricitet, i vissa fall gratis bostad, särskilda semesterbyar, etc.

De Gaulle kallade den statliga förvaltningens mandariner till hjälp och instiftade på Michel Debrés⁸ inrådan ENA. Antalet enarker, alltså de som utexamineras från ENA, är ungefär 600 i aktiv tjänst. De fungerar i stor utsträckning som ett informellt nätverk och befolkar ministrarnas staber, administrationen och i ökande omfattning industrin.

Många är anekdoterna om ENA:s oerhört krävande inträdesprov. Det sägs att ingen annan examen – möjligen med undantag för slutprovet – ställer kandidatens förmåga till analys och replik på större prov. Den utvalde skall ju, après tout, styra Frankrike och måste kunna hantera vilken situation som helst, försvara vilken idé som helst och dess motsats, gärna samtidigt. Laurent Fabius, Mitterrands påläggskalv och landets yngste premiärminister sedan 1801⁹, blev inte svaret skyldig inför inträdesjuryn.

I samma ögonblick som tentamen inleddes strejkade elverket; lokalen mörklades. Juryns första fråga : «Vad anser ni om denna strejk?». Fabius: «Som konsument beklagar jag den; som medborgare förstår jag den; och i egenskap av blivande beslutsfattare fördömer jag den.»

ENA har utsatts för hård kritik under senare år, då opinionen anklagar elitskolan för att ligga bakom den teknokratiska struktur som förklarar näringsliv och politik. En kollega till mig träffade nyligen f d presidenten Giscard d'Estaing. Han hade inbjudit rektorn för ENA och presenterade utan omsvep sin kritik:

Enarkerna borde arbeta åtminstone ett år på lägsta möjliga nivå inom förvaltningen, t ex på försäkringskassan eller på posten. Det är där man träffar vanliga medborgare. Sen borde de lånas ut till företagen under ett år för att lära sig vad företagsamhet och riktigt arbete innebär.

ENA:s förfärade rektor svarade: Men, Monsieur le Président, det är omöjligt. Om vi gjorde så skulle våra elever aldrig återvända till förvaltningen! Det är det jag hoppas på, replikerade Giscard.

---

⁸ Debré författade Femte Republikens konstitution och var dess förste premiärminister. Han avled 1996 ; sonen Jean-Louis Debré är f n inrikesminister.

⁹ Fabius var 37 år gammal vid tillträdet som premiärminister 1984.

Krisen är intellektuell och ideologisk

«När jag studerar Frankrike ser jag Sovjetunionen»

Pascal Salin

Pascal Salin är inte vem som helst. Han är professor i nationalekonomi samt libertarian, vilket är en mycket ovanlig kombination i Frankrike. Salin är inte minst förordande i Mont Pèlerin Society.

Pascal Salin drar sig inte för att sticka ut hakan i den franska samhällsdebatten. Det innebär naturligtvis att han går rakt emot den etablerade intelligentians version av problemen. Han varnar ständigt de studenter som vill ha honom som handledare för doktorandstudier: «Om ni vill jobba med mig kan ni inte vänta er en snabb karriär.»

Han visade mig en artikel som kom att publiceras i *Wall Street Journal* (What's Wrong with France's Right, 1996-12-18). Det är en mycket hård kritik av den franska samhällsmodellen, och framför allt av den politiska klassens oförmåga att avreglera ekonomin. Jag nämner den svenska modellen och eventuella paralleller med Frankrike: vad är egentligen specifikt franskt med dagens situation?

– Det som jag försökt beskriva, säger Pascal Salin, är den avsevärda klyfta som existerar mellan folket och eliterna, dvs mellan medborgarna och nomenklaturen. Jag har ofta känt mig främmande för mitt eget lands politiska kultur och besvärades länge av att vara på kant med franska tankesätt. Lustigt nog var det Hayek som gav mig svaret och konkretiserade den känsla av avoghet som jag alltid har haft. (Hayek var en kännare av fransk kultur och talade en utmärkt franska.) I boken *The Counter-Revolution of Science* ägnar han ett kapitel åt 'Ecole Polytechnique: The Source of Hubris'.

I Hayeks ögon är Polytechnique och de övriga Grandes Ecoles¹⁰ produkten av en lång scientistisk politik. Polytechnique representerar kvintessensen av den positivistiska traditionen. I slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet ägde Frankrike sannolikt världens främsta naturvetare. Där fanns en oerhörd fascination inför

---

¹⁰ Begreppet «Grandes Ecoles» är centralt för att förstå den klyfta som Salin beskriver. Ett mindre antal statliga högskolor rekryterar varje år de studenter som så småningom kommer att besätta nyckelposter i förvaltning och näringsliv. Systemet skapar en till antalet liten elit som i stor utsträckning fungerar enligt samma mönster som de så kallade «Old Boys Network» i Storbritannien.

människans förmåga att förstå och behärska naturen som ledde till en ambition att applicera samma metoder på samhällsvetenskapen, menar Salin.

Sant är att Frankrike styrs av «ingenjörer», eller rättare sagt samhällsingenjörer som är uppriktigt övertygade om att de är mångdubbelt klyftigare än folkflertalet, eftersom de utexaminerats från Polytechnique, Ecole Nationale d'Administration (ENA) och en handfull andra Grandes Ecoles. De tror sig följaktligen skickade att styra resten av samhället.

Det är här som den franska rationalismen spårar ur och radikalt skiljer sig från Hayeks definition av rationalism: i stället för att framhålla människan som en förnuftig varelse med förmåga att styra sin egen tillvaro, tror samhällsingenjörerna att förnuftet är nyckeln till insikt om hur samhället fungerar som organisk helhet. Detta är en första ingrediens i den specifikt franska maktapparaten.

Det andra inslaget är statsmaktens starka centralisering, som historiskt sett måste ses som ett undantag i Europa. Den franska administration hade åstadkommit en nationalstat redan på den tiden då det habsburgska imperiet bestod av en samling furstendömen, stadsstater och lösa statsbildningar, påpekar Salin. Napoleon förstärkte denna utveckling.

Men det intressanta är att etatismen och positivismen fann varandra och uppgick i ett symbiotiskt förhållande vars slutprodukt är dagens välfärdsstat. Den politiska klassen fick en överideologi «kunskap är makt» och positivismen tillgång till maktens boningar «makt är rätt». De som utexamineras från ENA omfattar inte bara ämbetsmän utan även politiker och inte sällan företagsledare.¹¹

För att tala med Hayek, är då den franska krisen snarare av institutionell än politisk-ekonomisk karaktär?

Krisen är intellektuell och ideologisk, säger Salin. Den tar sig naturligtvis uttryck på det ekonomiska planet. Jag hävdade, långt innan socialisterna kom till makten 1981, att Frankrike var dömt att få en socialistisk regering därför att det motsvarade landets tradition och opinion. Vad vi kan konstatera 15 år efteråt är att socialister kan

---

¹¹ Bland kända enarker förtjänar att nämnas bl a politikerna Jacques Chirac, Valéry Giscard d'Estaing, Michel Rocard, Alain Juppé, Edouard Balladur, Lionel Jospin; företagsledare Jacques Calvet (Peugeot), Louis Schweizer (Renault), Alain Gomez (Thomson), Jean-Yves Haberer (f d Crédit Lyonnais) ....

komma både från vänster och höger. Skillnaderna i praktisk politik är marginella.

En annan fransk särprägel kommer av jämlikhetsidealet, som tjänar som alibi för nomenklaturen. Jämlikheten är ett starkt inslag i skolundervisningen och i massmedia. En närbesläktad föreställning är att det mesta bör ses ur statens synvinkel; medborgaren tjänar staten och alla reformer som syftar till att minska nomenklaturans makt (avreglering, privatisering) ses som förkastliga i princip därför att de uppfattas som angrepp på statens överhöghet.

Det finns en grundläggande motsägelse hos mina landsmän, funderar Pascal Salin vidare. De klagar över skattetrycket, men de ansluter sig i allt väsentligt till jämlikhetsidealet och statens överordnade position. Till syvende och sist anser de flesta att staten måste "tygla marknadens anarki".

Salin tror alltså inte på en revolutionär väg ut ur krisen. I likhet med sin läromästare Hayek pekar han på den avsevärda svårigheten att förutse radikala samhällsförändringar (fanns det någon som hade kunnat förutspå Berlinmurens fall?).

Det franska samhället erbjuder vissa bestickande likheter. Det mesta tyder på att den styrande klassen inte störs särskilt mycket av att Frankrike är på dekis; det enda som intresserar dem är att behålla sina prerogativ. Proteströrelser, strejker och mer eller mindre våldsamma sammanstötningar kommer också i fortsättningen att inträffa.

Men det allvarliga, säger Salin, är att vi liksom 1968 inte har något positivt att erbjuda demonstranterna. Kampen står mellan en fossiliserad statsmakt och en alltmer desperat och våldsbenägen allmoge.

Jean-François Revel: Den ineffektiva absolutismen

Jean-François Revel är urtypen för en fransk intellektuell. Författare, journalist och debattör, med examen från Ecole Normale. I början av 1997 utkom hans memoarer, fast han är långtifrån redo att lägga ifrån sig pennan. Han skriver regelbundet sin kolumn i veckotidningen *Le Point* och medverkar flitigt i samhällsdebatten.

Korporatismen är för Revel en viktig förklaring till dagens situation. De privilegierade beter sig helt rationellt som protesterar när deras förmåner tas ifrån dem. Det som borde stämma till eftertanke, menar Revel, är däremot att också systemets offer håller

med dem som strejkar, t ex i december 1995. Men Revel ser inte, som många andra debattörer, ENA och enarkerna som en orsak till avståndet mellan folket och de styrande, utan snarare som ett symptom.

En minister begär en rapport eller en PM. Enarken analyserar situationen och ger olika handlingsalternativ. Politikern vill inte fatta beslut, utan skickar tillbaka dossiern och ger byråkraten bakläxa. Ärendet skyfflas på detta sätt fram och tillbaka tills enarken bestämmer sig och rekommenderar en lösning. Men skulden kan inte läggas på enarkerna, utan måste drabba politikerna som inte tar sitt ansvar som beslutsfattare.

Den politiske kommentatorn Alain Duhamel har sagt att fransmännen tror sig leva i en republik, medan de nordiska länderna är konstitutionella monarkier; i själva verket förhåller det sig precis tvärtom. Revel ser Femte republikens monarkiska presidentmakt som huvudansvarig.

Presidenten är mer eller mindre allsmäktig, men avkrävs inget ansvar annat än vart sjunde år. Premiärministern axlar däremot ett enormt ansvar, men har i gengäld ingen makt. När fackföreningar och andra intressegrupper tar till våld och bränner offentliga byggnader och förstör privat egendom (t ex i Bretagne under vintern 1996) står statsmakt och polis som passiva åskådare.

Detta beror, säger Revel, på att korporationerna är starkare än staten. När strejkande anställda vid Air France blockerar landningsbanorna och slår sönder ett flygplan (oktober 1993) går gärningsmännen fria. Den starka staten saknar civilkurage ...

Revel ifrågasätter i sin kritik egentligen hela den Femte republikens institutioner: systemets paradox är att den ansvarige inte är den som ger order, utan den som tar order. En regeringskris leder alltid till premiärministerns fall, nästan aldrig till presidentens avgång.

Är då Revel pessimistisk om politikernas förmåga att bryta dödläget?

De enda förändringar vi kan förvänta oss under de närmaste åren är de som kommer att framtvingas p g a inre eller yttre påfrestningar,

inte genom mänskliga beslut utan därför att dagens system kollapsar.¹²

Jean-Paul Pigasse: Revolutionen kommer

En mer specifikt lagd observatör, Jean-Paul Pigasse¹³, menar att revolutionen står för dörren. Han hävdar att 1789 års monarki var mindre centraliserad än dagens republik. År 1997 svarar det offentliga (stat, regioner, kommuner, statliga företag) för närmare hälften av alla anställda. För det andra har Frankrike förändrats radikalt genom de senaste halvseklets urbanisering: 50- och 60-talens byggprojekt skapade «villes nouvelles», sovstäder med en stor andel afrikanska invandrare, en ghettokultur med rasism och kravaller som följd. För det tredje är politikerna maktlösa gentemot administrationen. Och för det fjärde har välfärdsstaten blivit ett självgenererande system.

Statsapparaten kan inte reformeras inifrån därför att dess makt grundar sig på de pengar som den delar ut och de klienter som det maffialiknande systemet skapat. Eftersom politikerna saknar möjlighet att kontrollera de offentliga utgifterna och än mindre att sanktionera administrationen (jmf SNCF, Crédit Lyonnais, Air France ...) plundras skattebetalarna regelbundet för nya «räddningsaktioner» som på förhand är dömda att misslyckas och vars finansiering de folkvalda inte behärskar.

I och med att de offentliga åtagandena ständigt ökar förlorar förvaltningen sina styrmedel. Välfärdsstatens förmenta ymnighetshorn har skapat feodala intressegrupper som är mäktigare än staten själv. Ett typiskt exempel är Sécurité sociale (sjukkassan) som styrs enväldigt av den fackliga organisationen Force Ouvrière.

Ett strängt hierarkiskt system är beroende av fungerande reläer i maktapparaten. Informationsprocessen är fundamental för att maskinen skall fungera. Det mesta tyder emellertid på att Frankrikes ledarskikt visserligen vet att saker och ting inte står rätt till, men att dess medlemmar samtidigt inte begriper orsakssammanhangen.

---

¹² *La crise de la démocratie française: fracture politique?*, séminarium, Paris : Institut EURO 92, april 1996.

¹³ Pigasse är f d chefredaktör för veckotidningen *L'Express* och chefredaktör för tidskriften *La Revue des Deux Mondes*.

Lösningen är alltid ökad centralisering och nya politiska åtgärder som ytterligare korkar igen informationsflödet, som leder till fler beslut som grundar sig på felaktig information. Och så vidare. Vad vill de styrande? Ingen vet, sannolikt inte heller de själva. En förklaring kan vara att det är omöjligt att styra när man inte förstår vad som händer i omvärlden; en annan är att styrmedlen i allt större utsträckning inte längre fungerar.

Lösningen, 1789 liksom 1997, ligger gömd i problemet. Sorbonnehistorikern François Crouzet påpekar att monarkin inte bröt samman därför att folk betalade för mycket i skatt, men för att de hade slutat betala. Välfärdsstatens kris är finansiell och slutstationen är bankrutt. Pigasse ser två tänkbara utgångar.

Den första är en situation där den sociala och politiska krisen tar sig uttryck i återkommande strejker, upplopp i förorterna, men utan revolution i stor skala. Den politiska klassen försvagas långsamt efter italienskt mönster med ett växande antal politiker och företagsledare bakom lås och bom. Fransmännens enda hopp är i så fall en stark man av de Gaulles typ som förmår reformera systemet genom fullmakter godkända i t ex en folkomröstning.

Det andra scenariot är det revolutionära som sopar undan den styrande klassen och hotar statsmakten. Ett klassiskt franskt förlopp där det civila samhällets olika maktinnehavare bestämmer (eller tror sig bestämma) utvecklingen. Historiskt är det en fullt tänkbar möjlighet. Det var vad som hände 1789, men också 1848, 1871 (Pariskommunen), 1936 (Front Populaire), 1945 (befrielsen) och 1958 (de Gaulle och Femte republiken).

Ett sådant förlopp följer alltid samma mönster : små demonstrationer växer till folkrörelser och leder till institutionell kris och anarki, innan småfolkets Frankrike kräver en återgång till ordning och laglydnad. Med jämna mellanrum imploderar landet under korporationernas tyngd, för att sedan efter stor eller liten oreda resa sig på nytt och börja om.

På väg mot en av dessa två upplösningar finns det mycket matnyttigt att hämta för populisterna av alla schatteringar. Utbudskrisen är inte bara ekonomisk, utan också politisk. Leviathans aptit gör att varje enskild medborgare har betydligt större möjligheter att skada andra än att effektivt försvara sina egna rättigheter.

*Jag vet inte vart vi ska, men nu kör vi!*¹⁴

Chirac är gammal kavallerist, men han behöver ingen häst, han är häst själv. Ofta får man som betraktare intrycket att livet för Jacques Chirac är en oavbruten valturné som inte slutar för att man råkar ha blivit vald till president. Outtröttlig reser han runt i landet för att få reda på vad fransmännen tycker.

I februari 1997 besökte han en arbetsförmedling utanför Paris som använder internet för att hjälpa arbetssökande. Han var ärlig nog att föreslå de närvarande ungdomarna att åka utomlands för att hitta jobb och tillade: Vi kommer inte kunna skapa de 200 000 nya jobb per år som skulle behövas (*International Herald Tribune* 97-03-01).

Man kan dra en hel del slutsatser av detta enkla erkännande som väl sammanfattar Frankrikes grundläggande problem. Utbildningssystemet producerar arbetslösa; arbetsmarknaden är för rigid; politikerna räknar inte med att kunna ändra på detta under den närmaste tiden; andra länder lyckas bättre, varför vet politikerna inte; att rösta med fötterna är bästa lösningen för arbetslösa ungdomar.

Chirac har tydligt visat att hans avsevärda befogenheter som president inte är till särskilt stor hjälp när det gäller att avvärja intressegrupper som tar allmänheten som gisslan, eller att förebygga en ny fransk revolution. I sin senaste TV-utfrågning (november 1996) försökte han återigen försvara en sak och dess motsats samtidigt :

- 1) Regeringen har mitt fulla förtroende; jag beklagar det sätt på vilket regeringen hanterade strejkerna.
- 2) Den offentliga sektorn måste reformeras; alla privilegier kommer att lämnas orörda.
- 3) Fransmännen är konservativa; deras oro måste respekteras; det krävs nyskapande.
- 4) Frankrike är ett land i skleros; jag tycker inte om ordet flexibilitet, det har en asocial klang.
- 5) Ingen ansvarig person ifrågasätter dagens fördelnings-politiska pensionssystem; frivilliga tilläggsförsäkringar bör tillåtas.
- 6) Sécurité sociale skall bevaras till varje pris; folk bör inte kräva att staten tar hand om allting.

---

¹⁴ Detta sade Chirac till en medarbetare inför Europavalet 1978.

Det är inte så underligt att fransmännen är förvirrade när deras president inte kan ge klart besked i många av de frågor som kommer att avgöra Frankrikes ställning under de närmaste åren.

Slutord

Varje morgon när jag lagar frukost kan jag genom köksfönstret betrakta våra 3 000 närmaste grannar. Inte direkt förstås, eftersom de bor bakom gallerförsedda gluggar i den ruvande fästning som bär namnet *Prison de la Santé*, Paris enda kvarvarande fängelse, som upptar ett helt kvarter. Sedan ett par år tillbaka finns en «VIP-lounge», en särskild avdelning som befolkas av industrimän och politiker.

Här sitter bland andra Bernard Tapie, Loïk Le Floch-Prigent och Pierre Botton, några av huvudpersonerna i aktuella politisk-ekonomiska skandaler. Sannolikt kommer deras närvaro att på sikt leda till reformer av fångvården. De illustrera personligheter som gästar La Santé är enligt pressen indignerade över den påvra standarden. I andra fängelser ute i landet sitter t ex Alain Carignon (f d minister och f d borgmästare i Grenoble) och Michel Mouillot (f d borgmästare i Cannes) och begrundar relationerna mellan näringsliv och politik.

Den franska självkänslan har skakats av vetskapen om att åtskilliga makthavare sitter i kurrar. Kanske är upprördheten större av att många höjdare sitter fängslade på g a petitesser, medan allvarigare skandaler lämnas outredda. Kanske drar sig någon till minnes att Al Capone syddes in för skattefusk. Det är i vilket fall som helst en ny företeelse att högt uppsatta politiker och industriledare skakar galler. Det är vanskligt att sia om huruvida detta leder till ökad desorientering eller tvärtom kan verka som en befriande katharsis för debattklimatet.

Som utomstående betraktare är det ofta svårt att rätt bedöma fransk politik. Där finns oräkneliga motsägelser som kanske delvis förklarar det som kallas «esprit de synthèse», viljan att sammanjämka oförenliga mål. Politisk debatt kännetecknas, åtminstone på ytan, av en segdragen kamp för att förena ytterligheter och därmed bevara grunden för ett samhälle fyllt av kontraster.

Invandringsdebatten är ett exempel på att mångfald respekteras, inom vissa regler. Dessa är ogripbara och föränderliga. Frankrike har i stor utsträckning formats av invandrare under historien: Mazarin, Rousseau, Thomas Paine, är exempel i politiken. I den moderna artistvärlden finns namn som Yves Montand, Charles Aznavour, Serge Gainsburgh. De flesta tror att Romy Schneider var född fransyska.

Men acceptansen bygger på att invandrarna erkänner Frankrikes suveränitet, politiskt och kulturellt. Att inlemma europeiska utlänningar anses inte som ett problem. Att tolerera nordafrikaner eller svarta afrikaner i kultur och politik är en annan femma. De svarta får nöja sig med att jobba svart, men accepteras sällan på viktiga funktioner. Islam och muslimer ses som ett hot mot katolicismens ställning som, trots en allmänt utbredd sekularisering, betraktas som en grundpelare i den franska civilisationen.¹⁵

Fransmännen rädda och betryckta

Fransmännen verkar både rädda och betryckta. De vet inte vart landet är på väg, fyra av fem tillfrågade tror att saker och ting går mot det sämre. Frankrikes «doom and gloom» förklaras i viss mån av att flera olika kriser blivit akuta samtidigt: ekonomin förmår inte skapa arbete p g a ständigt ökade pålagor och rigida arbetsmarknadslagar; politikernas anseende är grundligt anfränt; förtroendet för landets ledare närmar sig den absoluta nollpunkten; framtidstron är svag; välfärdsstaten är bankrutt.

Allt detta inträffar vid en tidpunkt då världsekonomin öppnas och det kalla kriget är över. Följden blir överbelastning, mentalt och socialt. Också förvirringen är global.

Den nya Maginot-linjen går mellan de arbetande klasserna och dem som på ett eller annat sätt lever på offentliga medel. Liksom Maginot-linjen visade sig värdelös då Hitler i stället valde att gå genom Belgien, kommer förändringen att nå Frankrike på andra vägar än dem som landets politiker föreställer sig. Politikerna lever i

---

¹⁵ Se bl a *Mission to Civilize - The French Way*, Harcourt, Brace, Jovanovich: 1986, av den amerikanske journalisten Mort Rosenblum.

allmänhet efter den gamle Dr Queuilles¹⁶ devis: Inget problem är så allvarligt att frånvaron av lösningar inte kommer att råda bot på det till slut.

Det inre trycket innebär att den yngre generationen inte kommer att vänta på varken reform eller revolution; Frankrike kommer sannolikt att gå miste om en stor del av sina mest dynamiska unga människor. Men förändringen kommer huvudsakligen att ske på det yttre trycket, dvs kraven på avreglering, EU-förordningar som kräver att offentliga monopol avskaffas etc. När röken har skingrats på slagfältet kommer fransmännen att tvingas konstatera att de ligger femton eller tjugo år efter i utvecklingen.

Liksom i tidigare kristillstånd står valet mellan reform och revolution. Erfarenheten pekar på att fransmännen sannolikt kommer att välja revolution, även om dagens situation rimligen uppvisar få likheter med forna tiders omvälvande samhällsförändringar. I dag kräver de yttre förutsättningarna anpassning, främst genom EMU och globalisering. Men det vore oförsiktigt att underskatta potentialen hos Frankrikes bakåtsträvare. Om revolutionen kommer, blir den sannolikt reaktionär.¹⁷

EMU, liksom en rad andra yttre faktorer, kommer förmodligen att spela en större roll för Frankrikes utveckling än politiska beslut på hemmaplan. Regeringen Juppé är låst i sin ekonomiska politik (om någon sådan finnes) med hänvisning till Maastrichts konvergenskriterier.

De områden som skulle kunna ge andrum åt näringslivet och dessutom politiska vinster (avreglering, privatisering, skattesänkningar) blockeras av mediariusiga intressegrupper som bevakas genom ständigt nya eftergifter i form av subventioner. Regeringen giljar till väljargrupper som aldrig kommer att rösta på högern. Resultatet kan studeras av var och en: att försöka tillfredsställa alla slutar för det mesta med att ingen blir glad. Cirkeln är sluten: gaullisterna är åter vid makten; cirkelns kvadratur återstår dock.

---

¹⁶ Dr Henri Queuille var under många år deputerad för Corrèze (familjen Chiracs hemtrakter) och fungerade som läromästare både för François Mitterrand och Jacques Chirac.

¹⁷ François Crouzet, professor i historia vid Sorbonne, har utvecklat denna tes.

Situationen är allvarlig, men ännu inte katastrofal. För att reda upp den krävs en vilja att byta politik. Det återstår att se om den viljan kommer från politikerna, eller någon annanstans ifrån. Medan vi väntar på att få veta mer om det, kan vi kanske trösta oss med (Lord) Ralph Harris sentens: «Cheer up, things are getting worse!».